

PADĖVĖTI POETIZMAI, STEBUKLINGO VANDENS LAŠAI IR KITA

Dail. Evaldas Mikalauskis

Kitą sykį čigonas taip skūfėdis savo čigoniukams: šaukštas yra - nėra kopūstų, kopūstų atsirado - prapuolė šaukštas. Dabar visi esam palikę tikri čigonai: kol kišenėj buvo žvangančių šlamancių, knygos gulėjo po prekystaliu, o kai jas iš po prekystalio ištraukė, mes capt už kišenės - ogi "žvėriukų" nėra! Vis dėlto imi kartais ir nutveri kokią knygelę: čia lietuviška, čia žemaitiška. Žemaitiška? Argi ir tokių dar kartais pasitaiko? O ko čia stebėtis! Štai rašytojai Žemaitėi visos knygos buvo žemaitiškos, net ir pirmasis "Aušros" numeris. Yra tų žemaitiškų ir dabar, tik parašytos jos tolokai - Amerikoje. Imi tokią įrankas ir stebiesi: kaip tu, Daukanto žaliuoj broknele, per šalčius gyva išlikai? O

išliko. Ir lapelius išleido čia, tėvynėje.

Štai užventiškis Apolinaras Bagdonas* tolimuose kraštuose pradėjo net ciliuoti žemaitiškai. Atsitikę taip. Iš pradžių rašęs tik lietuviškai. Už tai įdavęs nugarą vienam kritikui ir buvęs jo labai išdergtas (t. y. išbartas). Iš to didelio piktumo ir pradėjęs rašyti žemaitiškai. Dabar tas kritikas nickaip negalys jo beišdergti, nes esąs grynas aukštaitis...

Vartinėju, skaitinėju. Knygelė kaip knygelė, tik kad neįprasta. Parašyta ji Užvenčio tarme. Knygelėje didokas pluoštas cilėraščių, kurie sulasioti iš keletu rinkinių. Lyg ir rinktinė būtų. Čia pat ir keletas apsakymėlių. Literatas juos galbūt pavadintų senojo kaimo vaizdais ar vaizdeliais. Dar įdėtas geras žiupsnis be-trizuotų atsiminimų. Mano galva, tie vaizdeliai bei atsiminimai kiek prasčiau nusisekė už cilėraščius. Panašiai bemanąs ir knygos sudarytojas bei baigiamojo žodžio autorius Ričardas Pakalniškis. Manyti tai mano, bet aiškiai pasakyti lyg ir gėdijasi. Vis apie nelengvą autoriaus gyvenimą pasakoja, ciles su apsakymėliais tarsi pamiršdamas. O juk tos cilės knygelėje svarbiausios. Autoriaus biografiją mes jau anksčiau "Knygnešyje" skaitėme, jo paties gražiai išdėstyta. Girdėti, kad jau net "Knygnešio" nebėra - suėdė jį, vargšą, infliacija. Štai kur tikras žemaitiškas žodis - suėdė! Per jį ne kartą vargšai žemaičiai yra skaudžiai nukentėję, visų kaimynų apjuokti ir apipešioti. Kas kam galvoj, kad tokį žodį turi ir angliai, ir vokiečiai, ir dar senesnės tautos! Tegu sau turi. Tam jie ir vokiečiai. O mes gardžiai pasijuoksime iš apipelijusio regioninio patriotizmo. Tai tėra vien merdėjančios (?) kultūros gynybinė reakcija. Yra dar vienas gražus ir suktas pavadinimas, labai intelektualus

*Bagduons A. P. *Likėma laiptaas*: Žemaitiški ailiaraštiečiai ir apsakymai / Sudarė ir koment. "Žemaitiška kinga ir jos autorius", p. 126 - 130 parašė R. Pakalniškis. - V.: Muzika, 1991. - 134 p.

kupiškėno Valdo Kukulo sugalvotas: siautėjantis lituanocentristinis purizmas. Baisiau už komunizmą ir feminizmą, argi ne?

Taigi, siautėjame mes, kalbininkėliai (skamba kaip razbaininkėliai!), nepriklausomoje tėvynėje. Tautinca mažumas skriaudžiam. Ir vargšų žemaičių ramybėje nepalikame. Tenedrįsta prašyti autonomijos! Telindi sau Žemaičių kultūros draugijoje ir nosies iš ten neiškiša! Turi laikraštį "A mon sakaa?" ir tegu sau recenzuoja ten visokius žemaitiškus raštus. Bet...

Išduosiu paslaptį. Aš pati tesu tik pusė aukštaitės. Todėl gal ir galiu šiek tiek papėchioti p. Apolinarą Bagdoną, užventišką poetą. Tai kas, kad jis Čikagoje gyvena! Aš irgi Vilniuje sėdžiu, o Vilnius prieš Endriejavą niko nereiškia, kaip pasakytų šimtametė mano senclė. Čikaga prieš Užventį irgi niko nereiškia. Teprasmenga ji skradžiai su savo mūrais! "Žemaitišks pavasaris" už čikagišką kur kas linksmesnis:

Subrėda karves į prūdą
Nuplaut žymuos sliegėmą.
Vuo upiesi leds susigrūda
Yškuodams sau praajėma.
Ėr paukštec kap susimuokin
Par dynas nanutėla:
Miški daineva ėr šuoka,
Varydami iš pruota šėlą.

(P.16)

Tiems, kurie nelabai moka perskaityti, kas čia parašyta, galiu pašnibždėti į ausį, kad žemaitiškos knygelės galc poetas yra įdėjęs ir žemaitišką gramatiką. Gramatiką?! Padoriam Lietuvos poetui net visas kailis kratosi, vien išgirdus žodį "gramatika"... Bet tikras žemaitis (poetas ar ne visai) gal ims ir perskaitys? Iš gramatikos nesunkiai galima suprasti, kad Bagdonas neblogai išmano savo gimtąją tarmę, jos pagrindines ypatybes. Ne veltui kadaise jis yra buvęs prof. Juozo Balčikonio mokinys

ir žodyno talkininkas. Tiesa, toji gramatikėlė išėjo gal kiek senoviška. Rengiantis knygą leisti čia, Lietuvoje, galima buvo atsiversti kad ir Juozo Pabrėžos "Žemaičių rašybos patarimus": čia įdėtas tikrai gražus Užvenčio šnektos tekstas specialia rašyba. O geriausias tos tarmės mokovas, žinoma, yra kalbininkas Vytautas Vitkauskas. Kažkur esu skaičiusi, kad poetas Gediminas Jokimaitis pasiimdavęs jo "Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodyną", atsisesdavęs kur po krūmu ir skaitydavęs kaip kokį romaną - tiek rasdavęs jame gražumo ir patrauklumo. Užventiškių pavyzdžių čia tiek ir tiek. Ir tarmės aprašas įdėtas. Į jį žvilgtelėjus, būtų buvę galima nusikratyti tos nelemtos trumpinės pricgaidės (p. 125), apie kurią jau nė vaikų vadovėlyje neberašom. Man be naranant dėl balsių *i* ir *ė* neskyrimo galūnėse, mama, cidama pro šalį, tiek tepasakė: "Narnė nenarnėjusi, bene tu pataisysi - išdilo žmogui per tiek metų!" Tikra teisybė, pamaniau: mums, lietuviams su žemaičiais, net ir čia, tėvynėje, daug kas išdilo, ne vien balsiai ir pricgaidės...

Štai ir pradėjau dėlioti daugtaškius, taikyti, anot prelado Adomo Jakšto-Aleksandro Dambrausko, rožančinį metodą. Tiesa, ir pats Bagdonas tokio metodo taikymu daug kur, mano nuomone, yra nusidėjęs. Kitą cilėraščių skaitydamas imi ir nusistebi, kaip tokia kraupiai nesentimentali ir išorės puošnumui abcinginga "nacija" galėjo palcisti į pasaulį tokį žydrą kūrėją:

Dausun žaismingųjų Joni
Atskrisk, lėngvoti svajoni,
Kap žyds iš pasakas mielsvuos,
Sparnaas drugelc atplasnuk.
(P. 37)

Kitas aukštaitis gal ir žinoti nežino, kad Užvenčio tarmėje nei fono, nei svajonės su žiburiu nerasi. Žodis *lengvas* bent jau Endriejave tikrai reiškia "neapsukrus, išsižiojęs" ar bent jau "lengvabūdis". Kažin, ar nėra panašiai ir Užventyje? O žodis *žyds* be jokio pricgaidės ženkluko gali reikšti ne "žiedą", o visai ką kitą! Šit ir turime sukarikatūrintą Marco Chagallo paveikslą: kažin kas toks žydras plasnoja sau drugelio sparnais ir nutūpti nenori. Labai tai keista ir itin nežemaitiška!

Paieškoję rasime ir daugiau visokių dyvų: *viejė konkles ėr gitaras* (p. 29), *uordas kryževiu pliešėkų* (p. 30), *Velneus žymiuu gropes* (p. 45). Arba šit apsakymėlyje skaitome, kad vaikas "išvėngdava tikruos kan-

fruentacijes su mamas kyta plaštaka" (p. 92). Kiturneišiai, nei taip sužemaitinti tarptautiniai žodžiai: *imitūdami* "imituodami", *išlavirūti* "išlaviruoti". Yra net *dvasinis ideals* (!). Kažin, ar jis būtų galėjęs iškristi iš kokio užventiško, kad ir labai įsimylėjusio, burnos? Būtų jis tada buvęs tikru mulkiu pavadintas, ir jokia padori mergė būtų į jį neveizėjusi. Lygiai kaip neveizėjusios vilniškės mergės į vieną labai padorų žemaitį, kai tas pradėjęs sakyti: "To mona gražiuoji ropūzele, to mona puikusis žalkticlii! " Ėmusios ir paspruskusios, tik kulnai sumirgėję.

Matau, kad jau baigiu pavirsti tuo bjauriuoju kritiku, kuris tiek širdies skausmo suteikė mūsų autoriui. O juk nicko blogo nenoriu pasakyti, tik tiek: nepainiokim žemaitiško su nežemaitišku, ir bus gerai. Ir išeis tada gražiai, žmoniškai, rimtai, kaip tikram žemaičiui pridėra. Nemažai knygelėje tokių cilėraščių: "Žemaitišks pavasaris", "Naktis", "Žy-ma", "Žemaitija švėnta". Ypač man patiko pastarasis. Prisiminiau Žemaičių Kalvariją, kurioje pereitą vasarą buvau, jos kopyčias, kurias visokie neprieteliai ardė, bet nenuardė, Cedrono upelį su gydančiu, stebuklingu vandeniu. (Žemaičių žemėje visi vandens stebuklingi, o kurie netikite, nuvažiuokite ir pamatysite.) Gražūs tie cilėraščiai, kuriems kliuvo tokio vandens lašas. Bet žemaitink nežemaitinės panešiotus poetizmus - nicko doro iš jų neišspausi. Tegul jau geriau vargsta su jais visokie lebedos aukštaitiai. Ir tegul keiksnuoja juos visi kritikai - tiek Lietuvoje, tiek Amerikoje.

Birutė Jasiūnaitė

KELIO ŽENKLAI

Kai pirėikia savo vaikai ar mokiniai pasiūlyti saviugdai parankią lietuvišką knygą, tenka gerokai pasukti galvą. Krikščionių šeimų atžaloms meninio ar filosofinio veikalo postūmį galbūt atstoja namų atmosfera ir tikybos pamokos. Tuo tarpu jaunuoliams iš indiferentų šeimų itin svarbūs saviugdą skatinantys tekstai. Tikriausiai noras padėti tokiam jaunimui, aiškesne vaga nukreipti tikybos pagrindams alternatyvias etikos pamokas pastūmėjo parengti knygą įpareigojančiu "Gairių" pavadinimu*.

* *Gairės*: Mokytojams ir moksleiviams / Sud. V. Daujotytė ir A. Šliogeris. - K.: Šviesa, 1992. - 184 p. - 2 500 egz. - 30 tl.

Dail. Margarita Jasilionytė

Tokią knygą galima rašyti įvairiai. Viena vertus, būtų aktualu keliolikos pamatinių sąvokų, būtinų sąmoningai refleksijai, teorinė sklaida. Ji padėtų suvokti abstrakčių sąvokų (*laisvė, tiesa, gėris* etc.) turinio kontūrus. Antra vertus, svarbiausias kategorijas galima aiškinti kultūros istorijos kontekste, operuojant pasaulėvokų raidos ar jų kontrastų skirtingose žmonių bendruomenėse faktais. Pagaliau kasdienybės ar meno teikiamų pavyzdžių indukcinės analizės kelias jau ne kartą išbandytas didaktinės literatūros kūrėjų.

Pedagoginių tekstų etinis imperatyvas gali reikšti įvairiai, pavyzdžiui, proteguojant konkrečią pasaulėžiūrą arba atargiai teigiant bendriausius humanizmo principus, paremtus objektyvizuotu tradicinių sampratų komentavimu. Šiaip ar taip, kiekvienas kalbėjimo būdas turi savo privalumų. Į ką gi orientavosi "Gairių" rengėjai?

Iš karto krinta į akis formalioji knygos kompozicija: vienuolika metaforiškai įvardytų skyrelių ("Pradžią", "Viršukalnės", "Amžinatvė"...), apima trisdešimt septynis penkiolikos autorių tekstus, pavadintus dažniausiai vartojamų abstrakčių sąvokų vardais ("Apie tėvynę", "Apie grožį", "Apie įstatymą"...). Ji perša mintį, kad ugdymo efektą norėta pasiekti pamatinių teorinio mąstymo konstrukčių svarstymu, formuojančiu tam tikras etines nuostatas. Iš tiesų taip ir elgiasi, pavyzdžiui, Arvydas Šliogeris, pradėdamas nuo egocentrizmo